

FOUCAULT'DA KENDİLİK ETİĞİ VE SANAT YAPITI OLARAK YAŞAM

Sever IŞIK*

ÖZET

İlk dönem çalışmalarını “arkeoloji” ve “soybilimi” olarak isimlendiren Foucault, son dönem çalışmalarında etik konusu üzerinde yoğunlaşır. Foucault, etiği, öznenin “kendi kendisi ile ilişkisi” olarak tanımlar. Ona göre insanlar kendilerini ahlaki özneler olarak oluşturabilirler. Bireylerin ahlaki bir özne olarak kendilerini oluşturmak için yaptıkları pratiklere “kendilik pratiği” veya “asetik pratik” adını veren Foucault, etik ile ilgili düşüncelerini Eski Yunan ve Roma toplumlarının incelenmesine dayandırır. Ona göre Eski Yunan’da etiğin temel ilkesi “kendini bilmek” ve “kendine özen göstermek”tir. Eski Yunan’da etik “özgür olmak” ve “yaşam sanatı” ile ilişkiliydi. Ona göre günümüz insanı da bazı benlik teknolojilerini kullanarak kendi yaşamına şekil verebilir ve böylece yaşamını bir sanat eserine dönüştürebilir.

Anahtar Kelimeler: Etik, Kendilik Pratikleri, Kendilik Teknolojileri, Yaşam Sanatı, Eski Yunan

(Ethics of Self in Foucault and Life As Work of Art)

ABSTRACT

Foucault, who named his early works as “archaeology” and “genealogy”, then put emphasis on ethics in his final Works. Foucault defines ethics as a “relationship of the self with itself”. According to him, people can constitute themselves as moral subjects. Individual’s practices that are used for constituting themselves as moral subjects are called “practices of the self” or “ascetic practice” by him. Foucault’s thought about ethics is based on Ancient Greek and Rome society. According to him, in Ancient Greek the main principle of ethics is “knowing thyself” and “taking care of the self”. In Ancient Greek ethics was related to “being free” and “art of life”. According to him modern day individuals can recreate his life by using some technologies of the self. Thus, he can convert his life into a beautiful work of art.

Key Words: Ethics, Practices of Self, Technologies of the Self, Art of Life, Ancient Greek

* Atatürk Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi, severquista@gmail.com
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2014 Bahar, sayı:17, s. 101-16.
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Yüzyılımızın önde gelen filozoflarından Michel Foucault, yaşamı boyunca iktidar/bilgi ile ilişkisi içinde birçok konuyu ele alarak düşünce dünyasına önemli katkılarda bulunmuştur. "Maskeli filozof" tarihsel bir form içinde vücuda getirdiği eserleri ile felsefeden siyasete, edebiyattan sanata, sosyolojiden tarihe birçok alanda derin etkiler bırakmış, metodolojisi ve kavramlarıyla birçok disiplinde yeni çalışmaların yapılmasını mümkün kılmıştır. Filozof Foucault ilk dönem çalışmalarında Batı düşüncesinde bilgi sistemlerinin oluşumu analiz eder ve bu dönemdeki çalışmalarını "arkeoloji" olarak adlandırır. İkinci dönem çalışmalarını ise soybilimi olarak isimlendirir ve daha çok iktidar mekanizmaları üzerine durur. 1976 yılında *Cinselliğin Tarihi*'nin I. cildinin yayınlanmasını müteakip üçüncü bir ana tema olarak Foucault'nun "kendilik etiği" üzerinde yoğunlaştığını görüyoruz. Bu dönemle birlikte onun öznenin soybilimi kavrayışında geçmiş ile süreklilikler kadar önemli dönüşümlerde görülmeye başlanır. Halâ iktidar ve bilgi ile ilişkisi içinde öznenin oluşumu merkezi tema olmakla birlikte artık dışsal, zorlayıcı bir iktidar nosyonu üzerinde değil, bireylerin öznel/iradi olarak kendilerini birer ahlaki özne olarak inşa süreci ve teknikleri üzerinde yoğunlaşmaya başlar ve bir 'varoluş sanatı olarak etiği', 'yaşam sanatı' ve özneliliğin oluşumu ile ilişkilendirir. Foucaultcu etiğin bu formasyonunda birey kendi kendini değiştirir/oluşturur. Aynı dönemde Foucault, Aydınlanma'ya dair daha olumsal bir yaklaşım sergilerken direniş temasını özenle vurgulayarak adeta iktidarla ontolojik ilişkisi üzerinde durur.

Foucault'nun felsefi serüvenindeki bu tematik, kavramsal ve metodik değişimler sebebiyle bazı yorumcular Foucault'nun bir felsefesinden değil de bir *felsefi güzergahından* söz edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.¹ Aynı düşünceden hareketle Megill'de Foucault'un bir 'konum'u değil, birbirini takip eden 'bir dizi konumu' olduğunu ifade etmiştir.² Arkeolojik çalışmalarında "bilgi sistemleri"ni, soybilimsel çalışmalarında "iktidar biçimleri"ni, etiğe ilişkin çalışmalarında ise özne(ler)nin "kendi kendisiyle ilişki" biçimlerini analiz eden³ Foucault'nun dönemsal tematik yoğunlaşmalarını ve buna eşlik eden yeni kavram ve değerlendirmelerini radikal değişiklikler olarak gören şarihler olduğunu da vurgulamak gerekir.

Bu yazıda üzerinde duracağımız konu Foucault'nun üçüncü dönem çalışmalarının ve çözümlemelerinin ana eksenini olan "kendilik etiği"ne ilişkin görüşleridir. Foucault'nun bu dönemdeki temel çalışması *Cinselliğin Tarihi*'dir. Filozof, beş cilt olarak tasarladığı çalışmasının ancak ilk üç cildini yayımlayabilmiştir. Bu ciltler sırası ile Antik Yunan, Roma ve Hıristiyanlığın

¹ Judith Revel, *Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi* (çev. Kemal Atakay), İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2006, s. 10-11.

² A. Megill, *Aşırılığın Peygamberleri* (çev. T. Birkan), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 377.

³ Arnold. I. Davidson, "Arkeoloji, Jenoloji ve Etik", *Foucault ve Bilginin Arkeolojisi* (drl. ve çev. Veli Urhan), İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002, s.101; Veli Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000, s. 10.

ahlak felsefesi ve kendilik etiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışma boyunca Foucault'nun yaptığı şey bir ahlak sitemleri tarihi ve klasik bir ahlak felsefesi değil, daha çok nefis uygulamalarından, yani kendilik pratiklerinden hareketle bir etik sorunsallaştırmalar tarihidir. Foucault, cinsellik üzerinden ahlaki sorunsallaştırmaktadır.

Etiği “kendi kendisi ile ilişki” olarak tanımlayan Foucault'nun bu dönemde cevabını aradığı soru cinsel davranışın niçin ahlaki bir sorun haline geldiği ve nasıl ahlaki davranış olarak kurulduğudur.⁴ Foucault, amacının klasik bir ahlak felsefesi yapmak ya da ahlak tarihi yazmak olmadığını açıkça ifade eder: “Açıkça anlaşılmalıdır ki, ben gelenek ve görenekler tarihi, cinsel pratiklerin bir toplumsal tarihini değil; zevkin, arzuların ve cinsel davranışın Antikçağ'da belirli bir sanat anlayışıyla ilişkili olarak sorunsallaştırılmasının, irdelenişinin ve düşünülüşünün tarihini yazıyorum”.⁵ Arkeoloji ve soybilimlerinde kapsamlı bir söylemler ve pratikler silsilesi içinde öznelliğin iktidar, bilgi ve hakikat içinde nasıl üretildiğini gösteren Foucault, modernliğin özneliği oluşturma pratiklerinin çok yönlü bir eleştirisini yapmayı hedeflemiştir. Aşına olunan bu Foucault, 1980'lerde modern dönemi araştırmayı bırakıp modern dönem öncesi Grek-Roma ve Hıristiyan kültürlerini incelemeye yöneldi ve çalışmalarında Grek, Roma, Hıristiyan ve modern dönem ahlaki arasındaki kesinti ve süreklilikleri analiz etti.⁶ Neticede dramatik bazı dönüşümlerin izlenebildiği bu dönemde Foucault, Aydınlanma'yı “şimdinin eleştirisine yaptığı katkı” sebebiyle yeniden değerlendirirken, insanın ölümünün teorisyeni olarak daha önce “hümanist bir kurmaca” olarak görüp reddettiği özne problemine yeniden döner. Foucault'nun ilgisi halâ “bilginin ve öznenin örgütlenişinin tarihi”ne olmakla beraber artık benliğin kendi kendisi ile kurduğu bilgi ilişkisi vurgulanmaktadır. Değişim, Foucault'nun “öznelerin söylemler ve pratikler aracılığı ile başkaları tarafından tahakküm altına alındıkları ve nesnelleştirildikleri tahakküm teknolojileri üzerinde yoğunlaşmayı bırakıp, bireylerin kendi kimliklerini etik ve öz oluşturma biçimleri yoluyla yarattıkları benliksel teknolojilerini odağa çekmesiyle ortaya çıkar”. Böylece Foucault iktidar ilişkilerinin analizi için tahakküm ilişkilerinden çok “benlik teknoloji”lerine yönelir.⁷ Benlik teknolojileri aracılığıyla işleyen özne üzerindeki iktidar, özneye dışsal değil, içseldir. Başka bir ifade ile “bedenin dışından değil, içinden gelir.”⁸ Nehamas'a göre Foucault'nun buradaki değişimi son derece belirgin ve radikaldi.⁹ Filozof, açıkça insanın barındırdığı olanaklara ilişkin yeni bir bakış açısına ulaşmış ve bunu “kendilik kaygısı”, “kendine özen gösterme” olarak formüle etmiştir.

⁴ M. Foucault, “Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme”, *Özne ve İktidar* (çev. I. Ergüden-O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s.195.

⁵ M. Foucault, “Hakikat ve İktidar”, *Entelektüelin Siyasi İşlevi* (çev. Işık Ergüden- Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 84.

⁶ S. Best ve D. Kellner, *Postmodern Teori* (çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 82.

⁷ S. Best ve D. Kellner, a.g.e., s. 83.

⁸ Veli Urhan, a.g.e., s. 9.

⁹ Alexander Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi* (çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2002, s. 316.

Foucault'nun kendilik pratikleri ile 'yaşamın bir sanat yapıtı olarak inşası' projesi, arkeolojileri ve soybilimleri gibi açıkça Nietzscheci bir etik ve sanat anlayışıyla ilişkilidir. Nietzsche açıkça kişinin yaşamına güzel, sanatsal bir 'biçim' vermesinden bahseder.¹⁰ Nietzsche eserlerinde sanat kavramını dünyevi, somut insan varlığını anlamak için kullanır ve "kendi yaşamımızın şairleri olmak istiyoruz" der.¹¹ İşte Foucault son döneminde yaşamının sanatçısı/şairi olmak isteyen Nietzsche'yi takip eder. Fakat Nietzsche konuya geniş bir şekilde göndermelerde bulunmakla yetinirken, Foucault, sanatsal bir varoluşu amaçlayan etik projesini detaylandırır.¹²

Bu girişte son olarak şuna değinmek gerekiyor. Foucault'nun yeni etik formüle etmek çabası ve bu amaçla Yunan'a seyahati şu anda mevcut olan bir kültür krizini aşmaya dönük bir çaba olarak şimdinin ontolojisi/tarihi tarafından domine edilmektedir. Bu kriz Tanrı'nın ölümün sebep olduğu ahlak, hakikat, bilgi ve öznenin ölümü ile sonuçlanan bir kültür krizidir.¹³ Kriz nedeniyle ahlak dahil tüm evrensel düşünceler artık sihrini kaybetmiştir. Bu bağlamda mevcut öznellik biçimlerini ret eden Foucault, Nietzsche'ye benzer bir şekilde geleneksel ahlakın yerini alacak şekilde yeni bir etik formüle etmeye çalışır.¹⁴ Bu kendilik etiğinin, modern insanlara 'yaşam/a sanatı etiği' ve pratiği üzerinden bir çıkış sunmayı hedeflediği açıktır.

Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Etiği ve Sanat Yapıtı Olarak Yaşam

104

Foucault, çerçevesini farklı terimlerle ifade etse de kendisi için asıl meselesinin insan öznenin *hakikat oyunlarına* nasıl girdiğini anlamaya çalışmak olduğunu söyler. Etik merkezli çalışmalarında öznenin hakikat oyununa zorlama ile değil, kendini oluşturma pratikleri ile dahil olduğunu belirtir ve esas analiz konusu olan bu kendilik pratiklerini *asetik pratik* olarak adlandırır. Asetik pratik bir 'ahlaki çilecilik' değil, "insanın belirli bir oluş tarzına ulaşma kaygısıyla kendi kendisi üzerinde çalışması"dır.¹⁵ Burada söz konusu olan "insanın ahlaki özne teşkil etmesi için vazgeçilmez olan pratik alıştırmalar"dır.¹⁶ Bu sebepten Yunanlılar etiğe bakışlarını şekillendirme, yontma, yaratma kavramlarıyla ifade etmekteydiler. Kendilik

¹⁰ "Tek şey gerekiyor: Birinin kişiliğine bir "biçim" vermesi. Büyük az görülen bir sanat! Bunu ancak kendi doğasının bütün gücünü, güçsüzlüğünü araştıran, sonra bunların her birini, bir sanat olarak görünecek biçimde, gerekçelendirmiş olarak sanatsal bir plan içinde yerli yerine koyanlar yapabilir". Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim* (çev. Levent Özşar), Bursa: Asa Yayınları, 2003, s.174.

¹¹ Anna-Lena Carlsson, Ethical Aspects of Nietzsche and Foucault's Writing on Self-Formation NSE conference in Århus, Denmark, 2007, May 31-June 3.

¹² Alan Milchman, and Alan Rosenberg, "The Aesthetic and Ascetic Dimensions of An Ethics of Self-Fashioning: Nietzsche and Foucault", *Parrhesia*, No. 2, 2007, s. 60.

¹³ Alan Milchman, and Alan Rosenberg, a.g.m., s. 52.

¹⁴ Timothy O'Leary, *Foucault and the Art of Ethics*, London and New York: Continuum, 2002, s. 134.

¹⁵ M. Foucault, "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği", *Özne ve İktidar* (çev. I. Ergüden-O. Akınhay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 222-223.

¹⁶ Ali Akay, *Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000, s. 142.

teknikleri/sanatları varoluşa şekil vermenin örnekleri olarak düşünülmekteydi.

Foucault, *Cinselliğin Tarihi*'nin 2. cildinin girişinde ahlaki üç unsura ayırarak ele alır: Ahlak kanunu, gerçek davranış, etik. *Ahlak kanunu* eğitim kurumları, din-kilise gibi buyurucu kurumlar aracılığı ile önerilen değerler ve davranışlar bütünüdür.¹⁷ *Gerçek davranış* ise "insanların kendilerine dayatılmış olan reçeteler karşısındaki gerçek tutumlarıdır".¹⁸ O, ahlakın davranışa yansıma sürecini "davranışların ahlaksallığı" olarak da adlandırır. *Etik* ise bireylerin kendilerini ahlaki fiillerin öznesi olarak düzenlemeye çabaladıkları davranış biçimidir; ki, Foucault'nun esas olarak odaklandığı nokta aşağıda bahsedeceğimiz gibi burasıdır.

İnsanın kendisi ile kurduğu ilişki, bireyin kendi kendisini eylemlerinin ahlaki öznesi olarak nasıl kurması gerektiğini belirleyen kendilikle ilişkidir. Bu ilişkinin dört temel yanı vardır: 1- Kendiliğin ahlaki davranışla ilgili olan tutumu, 2- Tabi kılma kipleri; yani kişinin kendisine dayatılmış olan ahlaki yükümlülükleri tanıma kipi, 3- Normal özneler haline gelebilmek için kendimizi hangi araçlar sayesinde dönüştürebiliriz, 4- Ahlaki bir şekilde davrandığımız zaman ne tür bir varlık olmaya özeniriz. Normal özneler haline gelebilmek için kendimizi hangi araçlar sayesinde dönüştürebiliriz. Foucault, bu amaçla kendini geliştirmeyi "kendilik pratiği" ya da *asetizm* olarak niteler.¹⁹

Foucault'ya göre ahlak öznelerin kendi kendisi ile kurduğu ilişkidir. Kendilik ile ilişkinin bir biri ile hem ilişkili hem de bağımsız dört yanı vardır: Etik cevher, kölelik biçimi, kendilik pratiği, telos. *Etik cevher*, ahlak kanununun ifade edilmesinde hangi unsurun hesaba katılması gerektiğini belirleyen unsurdur. Foucault, etik cevheri etiğin hammaddesi olarak adlandırır. Eski Yunan'da etik töz 'haz' iken,²⁰ Hıristiyanlıkta etik tözün 'ten' olduğu görülmektedir. *Özneleştirme/Köleleştirme biçimi* bireylerin kendilerine empoze edilen ahlaki ödevleri kendisine göre bilmek zorunda oldukları biçimdir. Foucault bu özneleştirme kipinin " varoluşa mümkün olan en güzel biçimi vermek" iradesi olduğunu belirtir ve şöyle der: "*Antikçağdaki ahlak deneyiminin ahlak isteminin temelinde, insanın bazı toplu kurallara boyun eğme durumunda kalsa da kendi yaşamını kişisel bir sanat eseri gibi yağurması yatıyordu*".²¹ Özneleştirme kipi, ahlak kanunu ile bireyi birbirine bağlayan unsurdur.

Kendilik etiğinin bir diğer unsuru olan *Telos* ise ahlaki davranışın amacını ifade eder. Eski Yunan'da hazları yönetmenin temel gayesi "özgür olmak"tı. Özgür olmak ise iradenin bağımsızlığı değil, "hazlar karşısında özgür olmak" anlamındadır. Bu Antikçağ'da "kişinin kendisine karşı erkek olması" olarak ifade edilmiştir.²² Hıristiyanlıkta ise ahlakın telosu saflık ve

¹⁷ M. Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, C. 2 (çev. H. Tufan), İstanbul: Afa Yayınları, 1988, s. 32.

¹⁸ M. Foucault, "Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme", s. 205.

¹⁹ M. Foucault, a.g.m., s. 2005-207.

²⁰ M. Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, C. 2, s. 46.

²¹ M. Foucault, "Bir Varoluş Estetiği", *Özne ve İktidar* (çev. I. Ergüden-O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 264.

²² M. Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, C. 2, s. 93.

selamettir.²³ Eski Yunan'da kendine hakim olma etiği "başkaları üzerinde etki yapma, onları kendine hayran bırakma istenci" ile bağlantılı olup daha çok "dış olaylardan ve başkalarının iktidarından bağımsız olmayı" amaçlamaktaydı.²⁴ Dolayısı ile özdenetim ve özgür olma yönetim/iktidar pratiği ile doğrudan alakalıydı.

Foucault, kendilik üzerinde çalışmasının bir "özgürleşme süreci"nden çok "özgürlük pratiği" olarak anlaşılması gerektiğinde ısrar eder. Özgürleşme teması konusunda son derece ihtiyatlı olan Foucault'ya göre "özgürleşme teması belli bir ihtiyat payıyla ve belli sınırlar içinde ele alınmadığı takdirde belli tarihsel, toplumsal ya da ekonomik süreçlerin sonucunda kendini bir baskı mekanizmasında ya da o baskı mekanizması tarafından gizlenmiş, yabancılaştırılmış ya da mahkum edilmiş bir durumda bulan bir insan doğası ya da temelini var olduğu fikrine gönderme yapma tehlikesi" taşımaktadır. Bununla birlikte o, özgürleşmenin var olmadığını söylemek istemez.²⁵ Foucault için "etik, özgürlük pratiği değilse bile, özgürlüğün düşünülerek hayata geçirilmesidir". Başka bir ifade ile "özgürlük, etiğin ontolojik koşuludur. Ama etik, özgürlüğün aldığı düşünülmüş biçimdir". Etik, kendilik kaygısında gerçekleşir. Kendilik kaygısı ise "Yunan-Roma dünyasında bireysel özgürlüğün ve belli bir noktaya kadar yurttaş özgürlüğünün kendini etik olarak düşünme tarzıydı".²⁶ Zira Yunanlılar ve Romalılar doğru biçimde davranmak, özgürlüğü doğru biçimde hayata geçirmek, kendini bilmek, kendini geliştirmek ve kendini aşmak için kişinin arzularına hakim olmasını zorunlu görüyorlardı. Bireysel özgürlüğün büyük çok önem taşıdığı Antikçağ'da, "bilinçli bir özgürlük pratiği olarak etik", şu temel ilke etrafında şekillenmekteydi: "Kendin için kaygı duy!".²⁷

Foucault'nun analizinin ana odağı *kendilik pratikleridir*. Kendilik pratikleri ise kendileri aracılığı ile insanın etik özneler haline getirebileceği bir eylemi gerçekleştirme yolları, etik bir davranış için kendini geliştirme çabasıdır. Başka bir ifade ile kendilik pratiği etik tözü işleme yöntemidir.²⁸ Foucault bir çeşit varoluş sanatı olan kendilik etiğinin/kültürünün temel ilkesinin "kendine özen göstermek" olduğunu ifade eder. Bu kültürün gerekliliğinin temelinde yer alan, gelişmesini yönlendiren ve pratiğini düzenleyen şey kişinin kendisiyle kurduğu ilişki bağlamında ortaya çıkan 'kendini bilmek' ilkesidir. Foucault, bu ahlaki ilkeyi, kendilik teknolojisi, kendilik kültürü, kendilik kurulumu vb. kavramlarla zenginleştirir. Eski Yunanda kendiliğin oluşturulması için bazı *kendilik teknolojileri* geliştirilmiştir; bu kendilik teknolojileri ise bireyin kendisiyle olan ilişkisi bakımından iki boyuttadır: Ruhsal ve bedensel. Bedene yönelik kendilik teknolojileri cinsel perhiz dahil sağlık perhizleri, beden bakımını ve beden

²³ M. Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, C. 1 (çev. H. Tufan), İstanbul: Afa Yayınları, 1993, s. 17.

²⁴ M. Foucault, "Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme", s. 2009.

²⁵ M. Foucault, "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği", s. 223.

²⁶ M. Foucault, a.g.m., s. 225.

²⁷ M. Foucault, a.g.m., s. 226.

²⁸ M. Foucault, "Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme", s. 207.

hareketlerinin ölçülülüğünü içerir. Ruhsal olanlar ise okumayı, düşünmeyi, önceden bilinen şeylerin/doğruların anımsanması vb. konuları kapsar. En genel ifade ile Eski Yunan ahlakında esas olan hazların kullanımı dahil her şeyde 'ölçülülük'tür.

Yunanlılar arzuyu ahlaki bir alan olarak sorunsallaştırmış, temel yaşantı alanlarını (beslenme, aile ilişkileri ve cinsellik) ölçülülük ve özdenetim olarak gerektiren alanlar olarak tanımlamışlardır. Bilhassa Grekler açısından etik bir kimsenin kendi hayatı üzerinde egemenlik kurma ve etik üslup edinme yoluyla bir sanat eserine dönüştürmesinin takdir edilmeye değer olduğu bir varoluş estetiği ile doğrudan doğruya bağlantılı idi.²⁹ Foucault bu konudaki görüşlerini dayandırdığı en önemli metin Platon'un Alkibiades diyalogudur. Bu diyalogun Foucault için önemi, ahlaki kendilik kurulumu konusunda Klasik Çağ ve Antikçağ arasında görülen önemli değişiklikleri belirlemesine izin vermesidir.³⁰ Foucault, Platon'un Alkibiades diyalogunda yaşamının son döneminde ana ilgi odağı olan kendilik etiğinin tam bir teorizasyonunu görür.³¹ Diyalogda işlenen üç temel tema, kendine ve siyasal yaşama gösterilen dikkat arasındaki ilişki, benliğe yönelik özen ile kusurlu eğitim arasındaki ilişki, kişinin kendine dikkat etmesi ile kendini tanıması arasındaki ilişkidir.³² Diyalogda kendine gösterilen özen konusunda işlenen tema, bedensel özenin yanı sıra özellikle ruha gösterilen özendir. Çünkü benliği oluşturan ruhtur.

Yunanlılar için etik sorun, "arzularını kölesi olmama efendisi olma" sorunu idi. Başka bir ifade ile sorun, bir sapkınlık ve normallik sorunu değil, ölçüyü koruma ve aşırıya kaçmama sorunu idi ve Yunanlıların kendi kendine hakim olmasını sağlayan bazı egzersizleri vardı. Bu toplumda "cinsel katıllık, yaşamalarına çok daha fazla yoğunluk ve güzellik katmayı amaçlayan çok iyi eğitilmiş insanlara özgü bir lüks ve bir felsefi incelikti". Amaç daha güzel bir yaşama kavuşmaktı.³³ Foucault, cinsellik tarihi boyunca yasaklayıcı ve kısıtlayıcı kodların istikrarlı olduğunu fakat, insanın bu "yasakları kendisi ile bütünleştirme tarzı"nın tamamen farklı olduğunu düşünür.³⁴ Sokrates, Platon Aristo ve Ksenophon'dan hareketle konuyu inceleyen Foucault'ya göre ahlakın temel ilkesi ölçülülüktür. Cinsel ahlak bir denetim, kendine hakim olma çabasıdır. Erdeme yönelik olan ahlaki tutum yukarıda da değindiğimiz gibi özgür erkeklere mahsustur.

Cinsel katıllıkla ilgili Antikçağ pratiği çok az değiştirilerek Hıristiyanlık tarafından benimsenmiştir bu anlamda "hoşgörülü Antikçağ" ile "katı Hıristiyanlık" arasında ahlaki bir kopuş söz konusu değildir.³⁵ Foucault, Greklerin cinsellik konusunda liberter olduklarına dair yoruma katılmaz. Çünkü Grekler arzuyu "ölçülülüğe ve düzenlenmeye ihtiyaç

²⁹ S. Best ve D. Kellner, a.g.e., s. 84.

³⁰ Timothy O'Leary, a.g.e., s. 48.

³¹ Paul Allen Miller, "The Art of Self-Fashioning, or Foucault on Plato and Derrida", *Foucault Studies*, No. 2, 2005, s. 55.

³² M. Foucault, *Kendini Bilmek* (Söyleşi: Huck Gutman, Patrick H. Hutton), (çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul: Om Yayınevi, 1999, s. 47.

³³ M. Foucault, "Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme", s. 202.

³⁴ M. Foucault, a.g.m., s. 194-195.

³⁵ M. Foucault, a.g.m., s. 211.

duyan kudretli ve potansiyel yıkıcı bir güç” olarak görmüşlerdir. Bu sebeple ‘sofuluk pratiği’ ve ‘bilgi aracılığı ile kendini oluşturma’ Hıristiyanlıkla değil, Antikçağ’da başlar. Romalıların hazzı/arzuyu sorunsallaştırması da Greklerininki ile aynı biçime bürünmüştür. Dolayısı ile Grek ve Roma ahlakı arasındaki süreklilik Hıristiyanlık ile olandan daha fazla olsa da Hıristiyanlık “sahici bir kopuş”u oluşturur ve Batının modern ahlaki kültürü ile Hıristiyanlık arasındaki süreklilik Grek ve Roma ile olandan daha büyüktür.³⁶

Foucault’ya göre Yunanlıların ahlaki deneyimlerinin temelinde insanın “kendi yaşamını kişisel bir sanat eseri gibi yoğurması yatıyordu”. Ancak “Hıristiyanlıkta metne bağlı dinin ortaya çıkması ile birlikte, Tanrı istenci fikri, itaat ilkesi ve ahlak, giderek bir kurallar kodu biçimine” büründü.³⁷ Dolayısıyla Antikçağ’dan Hıristiyanlığa geçişle birlikte “özünde kişisel bir etik arayışı olan bir ahlaktan bir kurallar sistemine itaat etmekte somutlaşan bir ahlaka” geçilmiştir.³⁸ “Grek ve Roma kültüründe ahlaki sorunsallaştırmalar varoluşa, üslup, güzellik ve zarafet kazandırmak isteyen her bireyin sorumluluğu” iken, evrensel etik hükümlere ve ahlaki kodlamalara başvuran Hıristiyan kültürüyle birlikte “benlik kaygısı estetik ya da etik zeminlerden çıkarak bireylerin kendi varlıklarının derin hakikatini, “cinsellik”lerinde aradıkları bir arzunun yorumbilgisine doğru kaydı.”³⁹

Foucault, eski düşünceleri ile süreklilik ilişkisi içinde etik ile bilgi ve iktidar arasında bağ kurmayı da ihmal etmez. Kendilik kaygısının bilgi ile ilişki içinde olduğunu söyler. Ona göre “insan bilgi olmadan kendisi için kaygı duyamaz”. Kendilik kaygısı “kendinin bilgisi” olduğu kadar belli davranış kurallarının ve aynı zamanda “hem hakikat hem buyruk olan ilkelerin bilgisi”dir. “Kendi için kaygı duymak demek, bu hakikatlere sahip olmak demektir. Etiğin hakikat oyunuyla bağlantılı olduğu nokta burasıdır”.⁴⁰ Benliğin oluşumunun politik bağlamının ıskalamayan Foucault’ya göre bireyleşme ve benlik siyasal bir işleyişin içinde üretilirler.⁴¹ Benlik teknolojileri de iktidarın “birey benler tarafından kendilerine uygulanmasını” ifade eder.⁴² Foucault’ya göre Yunanlılar özgürlüklerini ve bireyin özgürlüğünü bir etik sorun olarak sorunsallaştırıyorlardı. Yunanlılar için özgürlüğün bizimkinden çok farklı bir tanımla ‘köle olmamak’ anlamını taşıması ölçüsünde, sorun zaten bütünüyle siyasi niteliklidir. Ayrıca, “özgür olmak insanın kendisi ve kendi iştahlarının kölesi olmaması ölçüsünde siyasi bir modele sahiptir, bu ise kişinin kendi kendisine *arche* adı verilen bir iktidar, hükmetme ilişkisi kurmasını içerimler”.⁴³ Eski Yunan’da iktidar uygulama ile ilişki içindeki bu

³⁶ S. Best ve D. Kellner, a.g.e., s.84- 85.

³⁷ M. Foucault, “Bir Varoluş Estetiği”, s. 264.

³⁸ M. Foucault, a.g.m., s. 265.

³⁹ S. Best ve D. Kellner, a.g.e., s. 85.

⁴⁰ M. Foucault, “Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği”, s. 227.

⁴¹ Himmet Hülür, “Faşist Olmayan Varoluş Biçimlerinin Olanakları Üzerine: Michel Foucault’da Normalleşme, Benlik ve Etik”, *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 40, 2009, s. 448.

⁴² Himmet Hülür, “İktidar/Bilgi Sarmalı: Michel Foucault’da Disiplinsel Doğruluk ve Özne”, *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 35, 2008, s. 159.

⁴³ M. Foucault, “Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği”, s. 228.

kendilik kaygısı iyi bir yönetici olmanın ahlaki ve ontolojik bir şartı gibi görünmektedir.⁴⁴ Onlar için kendilik kaygısı “bir yalnızlık idmanı değil, gerçek bir toplumsal pratik”ti.⁴⁵ Alkibiades diyalogunda belirtildiği gibi iyi bir yurttaş olmak ve başkalarını yönetebilmek için “kendi kendine bakmak”, kendine özen göstermek gerekiyordu.⁴⁶ Çünkü, Grek-Roma modelinde kendini en iyi yönetenin başkasını da en iyi yöneten kişi olduğu savunulurdu. Dolayısı ile bireysel özgürlük ve özdenetim kent ve devlet idaresi için elzemdi.⁴⁷ Sadece kendisini yöneten ve özgür olan insan başkalarını yönetebileceğinden burada bir savaş ilişkisinden değil, rekabetten bahsedilebilir. Bu da sadece özgür olan insanlar arasında geçerli olan ve gücün “kendi kendisi üzerine katlandığı” bir iktidar ilişkisidir.⁴⁸

Foucault’ya göre Antikçağ’ın ahlak felsefesinde “normalleştirme” diye bir şey yoktur. Ahlakın başlıca hedefi ve amacı estetik bir yaşamdır. Kişisel tercihle ilgili bir sorun olan bu ahlak bir avuç insana özgüydü ve herkesi kapsayan bir formu söz konusu değildi. Bu ahlaki tercihi yapmanın amacı “güzel bir yaşam sürdürme ve güzel bir varoluşun anılarını başkalarına bırakma istemiydi”.⁴⁹ Yunanlılar Tanrı, ölümden sonraki hayat gibi dinsel sorunlardan çok kendi ahlaki davranışları, kendi etikleri, kendilerinin diğerleri ile ilişkilerine ilgi göstermişlerdir. Onları en çok kaygılandıran şey “bir varoluş estetiği olan bir tür ahlak oluşturmaktır”.⁵⁰ Kendilik teknolojilerine başvurulmasının amacı böyle bir ahlaki yetkinliğe ulaşmaktır. Çünkü kişi bir dizi egzersizi uygulayarak kendi yaşamını güzelleştirebilir ve varoluşuna sanatsal bir form kazandırabilirdi.

Foucault, açıkça ifade etmese de yaşamın bir sanat yapıtı olarak inşa edilmesi kavrayışında günümüz için bir örneklik görür. Onun nazarında bu Yunan ahlakının en büyük telosu ve meziyetidir. Yunan ve Roma’da “zevklerin kullanımı”nın çok önemli bir yer tuttuğu bir yaşama sanatı, *tekhné tou biou* vardı ve bu yaşama sanatındaki kendine hakim olma nosyonu Hıristiyanlığa geçişle birlikte temel sorunu oluşturdu. Antikçağdaki bu *tekhné tou biou*’ya göre ölümlü birlikte arkada bırakacağımız eser, bir nesne (servet, icat, kurum vb.) değil, sadece kendi yaşamımızdır. Günümüzde sadece yaratıcısının ölümünden sonra geride kalan şey/ler eser ve sanat yapıtı olarak kabul edilirken Antikçağ’da sanat eseri yaşama sanatını uygulayanın yaşamı ile ilgili idi. Çünkü onlar “ölümlü olan yaşamın bir sanat eseri” olması gerektiğini düşünmekteydiler.⁵¹ Nietzsche’ye göre Yunanlılar varlığı sadece güzel olarak algılamamış aynı zamanda ondan, öldükten sonra konuşulacak bir sanat eseri yaratmasını

⁴⁴ M. Foucault, “Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme”, s. 237.

⁴⁵ M. Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, C. 1, s. 62.

⁴⁶ M. Foucault, “Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme”, s. 201.

⁴⁷ S. Best ve D. Kellner, a.g.e., s. 86.

⁴⁸ Ali Akay, *Foucault’da İktidar ve Direnme Odakları*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000, s. 146.

⁴⁹ M. Foucault, “Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme”, s. 95.

⁵⁰ M. Foucault, a.g.m., s. 96.

⁵¹ M. Foucault, a.g.m., s. 201.

bilmişlerdir.⁵² Bunun en somut örneği yaşamını bir sanat eserine dönüştürmüş olan Sokrates'tir. Sanat eserinin, modern dönemde olduğu gibi insanın ölümünde sonra geriye kalan şey/nesne olarak algılanması Yunanlılara yabancı bir düşünce idi.⁵³ Söz konusu *tekhné tou biou* Antikçağ'da evrim geçirmiş, Sokrates bu sanata kendilik kaygısının hakim olması gerektiğini belirtmiştir.

Yunanlılar kendilerine dayattıkları bu yaşam tarzını ölüm sonrası ebedi bir yaşama ulaşmak için değil, çünkü bu onları kaygılandırmıyordu, yaşamlarına belli değerler kazandırmak için seçiyorlardı. Onlar için söz konu olan yaşamı bir "bilgi ve sanat nesnesi" haline getirmekti. Çünkü özne olma ve varoluş estetiği ile ilgili olan ahlak, "kişinin kendini tanıma ve yaşamına biçim kazandırma çabası"ydı. Fakat Hıristiyanlık ile beraber "sanat eseri olarak kurulması ya da yaratılması gereken kendilik fikrinin yerine Hıristiyanlık tarafından vazgeçilmesi gereken bir kendilik fikri" konuldu. "Çünkü Hıristiyanlığa göre kendisi ile uğraşmak Tanrı'nın iradesine karşı gelmekti".⁵⁴ Hıristiyanlıkta etiğin telosu selamettir; selamet ise 'kendinden vazgeçmekle' elde edilmektedir.⁵⁵ Hıristiyanlık ile Yunan etiği arasındaki karşıtlık, "hoşgörü ve katılık arasında değil, katılığın varoluş estetiği ile bağlı olan bir biçimi ile kendi hakikatini deşifre ederek kendinden vazgeçmenin zorunluluğuna bağlı olan diğer biçimleri arasında yatmaktadır".⁵⁶ Modern kendilik kültürü ile Antikçağ kendilik kültürü de taban tabana zıttırlar ve modern kendilik kültürü daha çok Hıristiyan etik ile süreklilik içindedir.⁵⁷

Hıristiyanlık ile modern kültür arasındaki ahlaki süreklilik ve kendilik teknolojisi, Hıristiyanlığın geliştirdiği modernliğin yaygınlaştırdığı "itiraf" pratiğinde görülür. Hıristiyanlığın bu pratiği 17. yüzyılda teferuatlandırılarak devam ettirilmiştir. Böylece daha önce manastırlara yönelik olan cinselliğin söyleme geçirilmesi herkesi hedefleyen genel bir uygulamaya dönüşmüştür. Bu sebeple Foucault, Cinselliğin Tarihi'nin ilk cildinde 19. yüzyılda cinselliğin bastırılmak yerine yaratıldığını ve modern dönemde cinselliği denetlemeye yönelik yeni olanakların harekete geçirildiğini ileri sürmüştür. Foucault'nun cevabını aradığı soru "niçin baskı altındayız?" sorusu değil, "niçin böylesine tutkuyla bu denli büyük bir hınçla, yakın geçmişimize, günümüze ve kendimize karşı, baskı altında olduğumuzu söylüyoruz?" sorusudur. Foucault'ya göre itiraf yöntemi Batı'da gelişmiş ve zamanla sadece suçların itirafını değil, her şeyi kapsar olmuştur. Öyle ki sonunda Batı'da insan "itiraf hayvanı"na dönüşmüştür. Modern dönemde sürdürülen bu itiraf yöntemi sayesinde cinsellik susturulma yolu ile değil, söyleme geçirilme ve konuşulma yolu ile denetim altına alınmıştır.⁵⁸ Böylece Foucault, Batıda cinselliği daima baskı/bastırılma

⁵² Ali Akay, a.g.e., s. 137-138.

⁵³ Ali Akay, a.g.e., s. 139.

⁵⁴ M. Foucault, *Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme*, s. 211-212.

⁵⁵ M. Foucault, "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği", s. 226.

⁵⁶ M. Foucault, *Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme*, s. 215.

⁵⁷ M. Foucault, a.g.m., s. 212.

⁵⁸ M. Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, C. 1, s. 65.

kavramı çerçevesinde ele alan psikanaliz gibi analizlere karşı alternatif bir perspektif ortaya koymuştur.

Yeniden yaşamın sanat yapıtı olarak kavranması düşüncesine dönersek, Foucault'ya göre insanın kendi yaşamını bir sanat eseri yapabileceği düşüncesi Rönesans'ta yeniden ortaya çıkan fakat Ortaçağ'a yabancı olan bir düşüncedir.⁵⁹ Yaşamını sanat eserine dönüştürme düşüncesi 19. yüzyıl dandiliğinde görülürse de bu kısa bir episoddur sadece.⁶⁰ Fakat Foucault günümüz insanın kendi yaşamını bir sanat yapıtına dönüştürebileceğini ifade eder ve zımnın bunun yapılmasını da salık verir: *"Bana çarpıcı gelen nokta toplumumuzda sanatın, bireylerle, ya da yaşamla değil, sadece nesnelere ilintili bir şey haline gelmiş olmasıdır. Ayrıca sanatın özelleşmiş olması ya da sanatçılardan oluşan uzmanlar tarafından yapılması. Peki ama herkesin yaşamı bir sanat eserine dönüştürülemez mi? Niçin bir tablo ya da ev sanat eseridir de, kendi yaşamımız değil?"*⁶¹

Foucault, kendi felsefi tutumu ile uyum içinde, kişinin kendisini nasıl bir özne olarak inşa edeceğine dair evrensel bir reçete sunmaz. Herkesin kendine inşa edeceği öznel formu farklı olabilir. Fakat bu "var oluş estetiği" yaşamını güzelleştirmeyi tercih eden kişiler için biricik yoldur. Bu varoluş biçiminin evrensel bir formu, yolu ve yöntemi yoktur. Bir kişi için iyi olan bir özneleşme biçimi başkası için öyle olmayabilir. Foucault, Yunan, Roma, Hıristiyan özneleşme formlarından birinin diğerinden daha iyi olduğu yönünde açık bir yargıda bulunmaz. Fakat o, bize Yunan ve Roma'da yaşanılana benzer estetik bir yaşam önerir.⁶² Eski Yunanlılar yaşamlarının güzel-estetik bir tarzda oluşumu ile herhangi bir şeyden daha çok ilgilidiler. Etik, din ve toplum tarafından vaaz edilen, Tanrı rızasını kazanmak için dayatılan bir ahlak değil, güzel bir yaşam için tercih edilen pratikler bütünü idi.⁶³ Foucault, Greklerin hiyerarşik ve patriarkal toplumundan duyduğu hoşnutsuzluğu da dile getirir. Açıkça dile getirmese de Grek ve Roma'nın etik pratiklerini Hıristiyanlık ve modernliğin ahlak sistemlerinden üstün sayar. Bununla birlikte Foucault, Grekleri günümüz için model olarak önermez. Fakat "modern kültürlerin kendilerini geliştirmek zorunda oldukları normalleştirici olmayan bir ahlakın örneklerini sunduklarını" ifade eder.⁶⁴ Hülür'e göre Foucault, Antik Yunandaki benlik ilgisini modern toplumlar için bir "benlik modeli" olarak değil, "faşist olmayan var olma biçiminin bir örneği" olarak sunar. Böylece "benliğin oluşumundaki dönüşümü vurgularken "modern benlik oluşumunun faşist biçimini" ortaya koyar⁶⁵ ve bununla benlikle ilgili birbirinden farklı kültürel pratiklerin var olduğunu göstermeye çalışır.⁶⁶ Bu

⁵⁹ M. Foucault, "Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme", s. 219.

⁶⁰ M. Foucault, a.g.m., s. 212.

⁶¹ M. Foucault, a.g.m., s. 203.

⁶² Wendy Luna, "M. Foucault and Ethical Subjectivity", *Kritike*, Vol, 3, No. 2, 2009, s. 141.

⁶³ Wendy Luna, a.g.m., s. 141.

⁶⁴ S. Best ve D. Kellner, a.g.e., s. 86.

⁶⁵ Himmet Hülür, "Faşist Olmayan Varolma Biçimlerinin Olanakları Üzerine: Michel Foucault'da Normalleşme, Benlik ve Etik", *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 40, 2009, s. 459.

⁶⁶ Himmet Hülür, a.g.m., s. 468

bağlamda ona göre Foucault'nun "varoluş estetiği özerklik ilkesine bağlı olarak "faşist olmayan yeni öznellik türleri"nin yaratılması girişimidir.⁶⁷

Sanat yapıtı olarak yaşamın sürekli yeniden yaratımından bahseden Foucault, tarih dışı aşkın, özsel bir benlik anlayışını asla benimsemez. Değişmez bir benlik anlayışına karşı olan Foucault, Nietzsche ve Deleuze'de olduğu bir sürekli mücadele içinde oluşan akışkan benliğin karakterde olduğunu düşünür.⁶⁸ Benliğin oluşumu/yaratımı dıştan ve içten gelen belirlenime karşı sürekli bir mücadeleyi kapsar.⁶⁹

Milchman ve Rosenberg hem Nietzsche hem de Foucault'nun yaşam sanatı ve kendilik etiğine dair projelerinin "Tanrı'nın ölümü"nin sebep olduğu derin krizi aşma ve yüzleşme çabasına bağlarlar. Nietzsche bu krizi "Tanrı'nın ölümü" olarak ifade etmişti. Nietzsche'den 80 yıl sonra Foucault'da krizin derin etkileri ile yüzleşmek zorunda kaldı.⁷⁰ Gerçekte Foucault'nun *Kelimeler ve Şeyler*'deki "insanın ölümü"nü ilanı aynı krizin ifadesi idi: "İnsan düşüncemizin arkeolojisinin yakın tarihli olduğunu kolaylıkla gösterdiği bir icattır. Ve belki de yakınlardaki son".⁷¹ Tanrı'nın ölümünün neden olduğu kültürel kriz Batı da iki bin yıllık sosyo-politik yapının ve insan varoluşunun temeli olan verili ahlak, hakikat, bilgi vb. değerlerin artık inanılmaz/yok oluşuydu. İşte hem Nietzsche'nin hem de Foucault'nun yaşamı bir sanat olarak düşünen kendilik etiği, geçmişe yönelik tarihi bir ilgiden çok, Tanrı'nın ölümü ile ilan edilen bu kültürel krize bir cevap verme düşüncesi ile bağlantılıdır.⁷² Onlar, yeni bir özneliğin yaratımı ile bu krizin üstesinden gelmeye çalıştılar. Bu anlamda krize olumsuzluk atfettikleri söylenebilir. Onlar, krizi yeni bir deneyim ve varoluş tarzına kapı aralayan yeni bir imkan ve fırsat olarak değerlendirmişlerdir.

O'Leary, Foucault'nun etik sanatını Nietzsche'nin Sokratik bir soru/n olan "nasıl yaşamalı?" sorusuna cevabının büyük bir parçası olarak değerlendirebilir.⁷³ Foucault'nun "varoluşun estetiği" olarak adlandırdığı varoluş sanatı, ahlaki inançların değerlerinin son bulmasına bir cevap mahiyetini de taşır. Evrensel ahlak düşüncesinin büyüsunü kaybettiği ve artık inanılmaz olduğu bir dönemde (şimdi) ahlakın görevi olduğumuz şeyi ret etmek ve yeni öznellik biçimlerinin oluşumunu sağlamaktır. Bu bağlamda Foucault, Nietzsche'ye benzer bir şekilde geleneksel ahlakın yerini alacak şekilde yeni bir etik formüle etmeye çalışır.⁷⁴ Foucault'nun bu etik anlayışı Nietzsche'nin 'yaşamı onaylama' düşüncesi ile de benzerlikler taşır. Ancak Foucault bunu kendi üzerinde çalışma ve özgürlük ile ilişkilendirir ki bu da önemli bir farktır.⁷⁵ Nietzsche geniş bir çerçevede kişinin yaşamını sanat eserine dönüştürmesi çağrısı yapar; fakat, bunun güncel araçlarını ve yöntemlerini Foucault'nun etik projesinde yaptığı gibi

⁶⁷ Himmet Hülür, a.g.m., s. 462.

⁶⁸ Himmet Hülür, a.g.m., s. 459.

⁶⁹ Himmet Hülür, a.g.m., s. 467.

⁷⁰ Alan Milchman, and Alan Rosenberg, a.g.m., s. 44.

⁷¹ M. Foucault, *Kelimeler ve Şeyler/ İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi* (çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi, 1994, s. 499.

⁷² Alan Milchman, and Alan Rosenberg, a.g.m., s. 60.

⁷³ Timothy O'Leary, a.g.e., s. 12, 41.

⁷⁴ Timothy O'Leary, a.g.e., s. 134.

⁷⁵ Anna-Lena Carlsson, a.g.m.

detaylandırmaz.⁷⁶ Foucault, öznenin ontolojisini yapma arzusu çerçevesinde son çalışmalarına konuyu ayrıntılı bir şekilde inceler ve uzun süreli bir projenin konusu haline getirir.

Sonuç

Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi arkeolojileri ve soybilimleri ile süreklilik içinde "benliğin bastırılma ya da yabancılaşmadan kurtarılmayı bekleyen manevi bir öz olduğunu varsayan özcü özgürleşim modellerini" hala reddeden Foucault, özgürleşimi özgürlükle karşılaştırarak özgürlüğü, "süre giden bir kendi üzerinde egemenlik kurma ve benlik kaygısı yönündeki etik bir pratik" şeklinde tanımlar. Özgürlüğü "etiğin ontolojik koşulu" olarak ve etiği de "özgürlüğün büründüğü amaçlı biçim" olarak görür.⁷⁷ Etik söyleminde özne hala söylemsel ve toplumsal olarak iktidar ile ilişkileri içerisinde konumlandırılmış olarak analiz eder. Son dönem özne anlayışındaki farklılık "bireylerinde kendi kimliklerini tanımlama ve kendi bedenleri ve arzuları üzerinde egemenlik kurma, benlik teknikleri yolu ile bir özgürlük pratiği yürürlüğe koyma gücüne sahip olduklarını düşünmesinden kaynaklanır."⁷⁸ Yani Foucault artık öznelliğin oluşumunu sadece disiplinler iktidar pratiklerinin bir neticesi olarak görmemektedir. Bu dönemde kişinin belirli pratikler aracılığıyla kendi kendisini inşa etmesi, "ben" in yapımı" ön plana çıkarılmaktadır.

Foucault'nun daha önceki arkeolojik ve soybilimci çalışmalarında özne, harici iktidar odaklarının neticesi olan "tarihi bir inşa" olarak görülür. Öznenin tarihin bir inşası olması, görünüşteki değişikliklerin altında daima aynı kalmayı sürdüren gerçek benlik (kendilik) diye bir şeyin olmadığını içerirler. Foucault, böylesi bir benliğin ve hayatın gerçekleşmeyecek bir rüya olduğuna dair inancını asla yitirmedi. Bu inanç ile Foucault bir kez daha 'kendi yaşamlarımızın şairleri olmayı istiyoruz' diye yazan Nietzsche'ye yöneldi; yaşam ile sanatı bir arada düşünmeye başladı. Benliğin bize verilmiş olmadığı düşüncesinden hareketle kendimizi bir sanat yapıtı olarak yaratabileceğimiz sonucuna vardı.⁷⁹ Foucault'nun kendiliğin sanat yapıtı olarak inşası/yaratımı kavrayışı evrensel bir güzellik ve hakikat idesini içermez.

Evrensel zorunluluklar içermeyen Foucaultcu etik Nietzsche'de olduğu gibi iktidar ile ilişki içindedir. Onun için etik bir evrensel bir değerler sistemi ve mutlak hakikat değil, bir grubun ve kişinin bir diğeri üzerinde denetim/iktidar kurma aracı olarak iktidar/bilgi ile ilişkisini muhafaza eder. Öznenin oluşumu öznenin tarihine/tarihselliğine içkindir. Ahlak kodları, davranış biçimleri ve başvuru teknikler ve kendimizle kurduğumuz ilişki sonucu ortaya çıkan bilinç ilişkisi öznelliğimizi oluşturur. Etik ilişki, ilişkide doğrudan bilgi ve iktidar eksenlerinin bir

⁷⁶ Alan Milchman, and Alan Rosenberg, a.g.m., s. 60.

⁷⁷ S. Best ve D. Kellner, a.g.e., s. 88; M. Foucault, "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği", s. 225.

⁷⁸ S. Best ve D. Kellner, a.g.e., s. 88.

⁷⁹ Alexander Nehamas, *Yaşama Sanatı Felsefesi* (çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2002, s. 318.

araya gelerek kurdukları deneyimler, ürettikleri doğruluklar ve dayattıkları sınırlar yoluyla kurulabilir. Fakat bu sınırlar aşılabilir. Sınırları aşmak için kendimizin tarihsel bir ontolojini yapmak gerekir.⁸⁰ İnsanın kendisi ile ilişkisi, etik özneliğin oluşumu ve 'yönetimsellik'le ilişkili olarak okunabilir. Zira kendimizle, kendisini çeşitli yollarla yöneten bir çeşit spesifik özne olarak ilişki kurarız.⁸¹

Kendimizi yönetme kendi davranış alanlarımızı yapılandırma, yaşamımıza ne tür bir biçim ya da yapı vereceğimize karar verme sanatı olarak Foucaultcu etik kavrayışı bir varoluş estetiğine götürür. Özneler benlik teknolojileri aracılığı ile kendi ruhları ve bedenleri üzerinde bir dizi operasyonda bulunarak kendi önemsedikleri değerleri doğrultusunda kendi yaşamlarını, kendilerini dönüştürebilirler. Foucault, günümüz öznelerine açıkça olmasa da kendi yaşamlarını bir sanat eseri olarak inşa etmelerini salık verir. Bu aynı zamanda sürekli kendisine yöneltilen hiç bir alternatif önermediği şeklindeki eleştirilere bir çeşit cevap olarak da okunabilir.

⁸⁰ Ferda Keskin, "Foucault'da Öznellik ve Özgürlük", *Toplum ve Bilim*, sy. 73, 1997, s. 42.

⁸¹ Arnold I. Davidson, "Ethics as Ascetics: Foucault, the History of Ethics, and Ancient Thought", *The Cambridge Companion to Foucault*, Second Edition Edited by Gary Gutting, Cambridge University Press, 2005, s. 27.

KAYNAKÇA

- Akay, Ali (2000), *Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Best, S. ve Kellner, D. (1998), *Postmodern Teori* (çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Carlsson, Anna-Lena (2007), Ethical Aspects of Nietzsche and Foucault's Writing on Self-Formation NSE conference in Århus, Denmark, May 31-June 3.
- Davidson, Arnold I. (2002), "Arkeoloji, Jenoloji ve Etik", *Foucault ve Bilginin Arkeolojisi* (drl. ve çev. Veli Urhan), İstanbul: Paradigma Yayınları, 101-117.
- Davidson, Arnold I. (2005), "Ethics as Ascetics: Foucault, the History of Ethics, and Ancient Thought", *The Cambridge Companion to Foucault*, Second Edition Edited by Gary Gutting, Cambridge University Press, 123-148.
- Foucault, M. (1988), *Cinselliğin Tarihi*, C. 2 (çev. H. Tufan), İstanbul: Afa Yayınları.
- Foucault, M. (1993), *Cinselliğin Tarihi*, C. 1 (çev. H. Tufan), İstanbul: Afa Yayınları.
- Foucault, M. (1994), *Kelimeler ve Şeyler/ İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi* (çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (1999), *Kendini Bilmek* (Söyleşi: Huck Gutman, Patrick H. Hutton), (çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul: Om Yayınevi.
- Foucault, M. (2000), "Etiğin Soybilimi Üzerine: Sürmekte Olan Çalışmaya İlişkin Bir Değerlendirme", *Özne ve İktidar* (çev. I. Ergüden-O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 193-220.
- Foucault, M. (2000), "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği", *Özne ve İktidar*, (çev. I. Ergüden-O. Akınhay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 221-247.
- Foucault, M. (2000), "Bir Varoluş Estetiği", *Özne ve İktidar* (çev. I. Ergüden-O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 262-268.
- Foucault, M. (2000), "Hakikat ve İktidar", *Entelektüelin Siyasi İşlevi* (çev. Işık Ergüden- Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, 59-85.
- Hülür, Himmet (2008), "İktidar/Bilgi Sarmalı: Michel Foucault'da Disiplinsel Doğruluk ve Özne", *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 35, 149-164.
- Hülür, Himmet (2009), "Faşist Olmayan Varolma Biçimlerinin Olanakları Üzerine: Michel Foucault'da Normalleşme, Benlik ve Etik", *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 40, 447-470.
- Keskin, Ferda (1997), "Foucault'da Öznellik ve Özgürlük", *Toplum ve Bilim*, sy. 73, 30-44.
- Luna, Wendy (2009), "M. Foucault and Ethical Subjectivity", *Kritike*, Vol, 3, No. 2, 139-146.
- Megill, A. (1998), *Aşırılığın Peygamberleri* (çev. T. Birkan), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Foucault'da Kendilik Etiği ve Sanat Yapıtı Olarak Yaşam

- Milchman, Alan and Alan Rosenberg (2007), "The Aesthetic and Ascetic Dimensions of An Ethics of Self-Fashioning: Nietzsche and Foucault", *Parrhesia*, No. 2, 44-65.
- Miller, Paul Allen (2005), "The Art of Self-Fashioning, or Foucault on Plato and Derrida", *Foucault Studies*, No. 2, 54-74.
- Nehamas, Alexander (2002), *Yaşama Sanatı Felsefesi* (çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (2003), *Şen Bilim* (çev. Levent Özşar), Bursa: Asa Yayınları.
- O'Leary, Timothy (2002), *Foucault and the Art of Ethics*, London and New York: Continuum.
- Revel, Judith (2006), *Foucault: Güncelliğın Bir Ontolojisi* (çev. Kemal Atakay), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Urhan, Veli (2000), *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, İstanbul: Paradigma Yayınları.